

Mentan er sam- virkan manna millum

*Hugleiðingar eftir Kára Petersen um mentanarlív
keypmannahavnarføroyinga*

Kára Petersen skriver úr Keypmannahavn

Tá heitt varð á meg um at skriva nakrar hugleiðingar um útisetamentanina, var tað fyrsta sum sló meg í hová, hugsanin um hvat hugtakið »mentan« merkir fyri fólki. Onkur hugsa einans í sonevndum »føgrum« bókmentum, onnur taka kvikmyndir, tónleik og ymiskt annað sum tekniski framburðurin tjeitur so við og við hefur loyvt fólki at festa fast, við í hugtakið. Men sjálvur havi eg eina uppfatan av, at »mentan« er alt sum kann koma undir »menning« av fólki, og av tí at »menning« eftir minni fatan altíð stavar frá eini »samvirkan« (dialektikki, fyri tey sum minnst Sokrates gamla), so fati eg »mentan« sum alt, sum erskapandi, í eini samvirkan millum fólk, tað veri seg millum palls og áhoyrans, millum hovánd og lesarans, millum fólk sum tjakast á fundum, á vertshúsum, stutt sagt alt tað liv sum rikar hugan, og ger fólk til menniskju, tá dagliga trælalívið við samlibandið er yrvistaðið.

Í einum samfelagi har peningurin ergudurin, hefur mentan av øllum slag nógva at siga fyri mær. Borgaraligir politikarar meta bert tað, sum skapar krónur og oyru, at hava virði, men gloyma, at menniskjað hefur tørv fyri at koma saman, syngja og dansa, ballast, skriva bókur, balaðgreinir, og alt annað, sum hendir manna millum. Mentan er sosial samvera,

veri hon seg á Gutenbergskan, Bergmannska ella Skarvskan hátt.

Mentanar- framleiðsla í Keypmannahavn

Tað hefur sum rimuligt er gingið bæði upp og niður við mentanarlívinum her í býnum. Meðan føroyingar vóru avbyrgdir her undir krígunum, tá fóru teir í holt við at nema føðilandið við tjóðskaparyrkingum, og hugmyndirnar fingur fest sambandið við Føroyar. Tjóðskaparvekingin byrjaði kanska her, orsakað av landafroðisligari avbyrging, og føroyingafelagið var ein mentanarlígur miðdepil. Í dag meta summir útisetar hesat tjóðskaparørlu sum »mestsum ov«, hóast hon óivað hefur havt mentanarlígan týðning. Romantikkurin hefur eftir nútíðar tykki verið ov greffligur og longsulin eftir mammuni hefur ongan aktualitet í dag, nú vit kunnu flúgva heim uppá knappar tveir tímar.

Og »Føroyingafelagið« sum fyrr var hin heilt stóra tjóðskapareksplósi: ónin, er nú minkað til tvær ella trýggjar fullkomiliga ófyrirreikaðar veitslur árliga.

Eru nógva feløg ein fyrimunur?

Spurningurin hesin snýr seg um, um felagslív føroyinga í býnum her gerst fjølbroyttari við hópinn av

feløgum, ella um ein savning av kreftunum ikki høvdu skapað betri kvalitæt tá samkomur eru. Sjálvur ivist eg — men tey »ópolitisku« feløgin kunnu sjálvsagt ikki sameinast við teim politisku, og um fólk tímur, hefur tíð og er aktivt, so kann eitt fjølbroytt felagslív skapa eitt fjølbroyttari mentanarlív. Latum okkum tí fara at lita á tey ymisku feløgin.

Studentafelagið

hefur fyrr verið serstakliga aktivt í fyrrskipanum av mentanarlígum samkomum og veitslum. Men í seinastuni er hend ein broyting, felagið hefur ílt við at fáa mannað nevndir, og sjáldan eru fyrrreikaði mentanarkvöld. Kanska kom hetta av, at uppskotið um at HF-studentar og aðrir lesandi skuldu gerast limir, og at felagið frá at vera eitt lokað akademiskt »studenta«-felag við teirri gomlu studentauppfatanini, og ikki eitt felag fyri allar útisetar undir útbúgving, varð niðurburt. Tá var eg sjálvur formaður, men hóast áheitan um at halda fram, vildi eg ikki eftir at menn vildu hava tað at vera »de lærdes klub« har ikki limaskapur var loyvdur HF-arum og øðrum lesandi, sum ikki høvdu hugvuna við. Eg veit ikki meir um felagið í løtuni, har hendir lítið og einki. Vit høvdu havt brúk fyri tí til mentanarlígt arbeiði, til kvöldsetur, samkomur osfr., men kanska hini feløgin fara at yvirtaka tað arbeiðið.

Mentanar- grunnurin

er ein deild av studentafelaginum. Hann hefur givið út væl av bókum og einstakar plátur, sum hava fíggað nógva av bókaútgávu. Sjálvur sat eg í nevndini 1976—77 sum ætlaði at taka undir við at víðka hugtakið »mentan« til annað enn bókaútgávu, og samsvarandi hesi víðkan gera í-løgur í ting sum plátur, filmir, innbjóðingar av sjónleikarum hendanveg, fígga keyp av instru-

mentum og el-anleggi til áhugaðar føroyingar her, stuðla føroyskt sjónleikara- og tónleikaravirksemi og øðrum.

Men so kom nýggj nevnd. Og sambært tí sum eg havi frætt, er kós-in nú avmarkað og mentanarlíga »reaktion«. Nú verður »mentan« einans fátáð sum bókaútgáva, prentsvartan verður einasti møguleikin um ein vil hava »mentanargrunnin« at geva nakað út fyri seg. Og sjálvst innanfyri hesa gutenbergsku avmarkan munur á monnum.

Meðan nýggju skóld okkara, sum hópinn hava at siga um nútíðarsamfelag og mannalív, verða undirprioriterað og fotoprentað í biligum pappiri, so verður allur brunnurin tømdur av investeringum í skinnbindsbibliotékgávum av leivdum hjá orðasnikkararum Janusi Djurhus.

Alt gott um hansara yrkingar, men um rætt skuldi vera rætt, so átti ein mentanargrunnur, stýrdur av sonevndum »vinstrasinnadum« kreftum, ikki at undirmettað okkara nútíðarskóld, ella aðrar formar fyri mentanarlígt virksemi. Eftir minum tykki er grunnurin farin eitt avgjort mentanarlígt stig eftir hæli, og vónandi kemur ein nýggj nevnd og tekur árar í hond við næsta nevndarval. Tí her er talan um ein stovn, sum føroyskir útisetar kundu nýtt væl til útgávu av plátum, bókum, eins væl og til fígging av øðrum lutum, sum stímbra útisetamentanina. Prentsvartan tíverri fram um alt annað.

Politisku feløgin tey virksamastu

Tann broyting er komin í mentanarlívið her niðri, at tey politisku feløgin eru á odda í øllum mentanarvirksemi. Her er talan um tvey feløg: »Føroyskar Sosialistar« og »Kommunistiskar Útisetar«. Hitt fyrsta æt fyrri »Oyggjafami« og millum stovnararnar vóru T.N. Djurhus sáli, Valdemar Dalsgaard, André Niclasen og aðrir gamlir kommunistar.

Hetta felagið gav so út blaðið »Framan« sum hefur havt stóran týðning innan føroyskt mentanarlív bæði burturi og heima, tað kann ongin nokta fyri. Fyri nøkrum árum síðani skifti felagið tíverri navn til »Føroyskir sosialistar« hóast felagið visti, at teir ikki kundu taka patent uppá socialistiska heitið fyri allar føroyingar. Til eru nógvir sosialistar sum ikki eru limir í »FS«. Men blaðið er enn eitt besta tíðarrit føroyinga, og saman við »Skeggjanum« byggir tað upp eina góða útisetablaðamentan her í Keypmannahavn.

Sosialistar

Fyri góðum einum ári klovnáði so felagið »Føroyskir Sosialistar« av grundum sum eru so umfatandi, at eg ikki vil fara at tjaka tær heilt út her. Teir flestu, sum fóru úr felaginum, vóru krítiskir mótvægis Sovjett-vinarliga politikki nevdarinnar. Sum heild kann sigast, at vit nú hava tvey socialistisk feløg — FS, sum heldur eina Sovjett-vinarliga kós, og so »Kommunistiskar Útisetar«, sum er eitt meira opið felag, har tjakið um hvussu ein føroysk sosialisma eigur at siggja út, gongur enn, og felagið er fyrbíls samansett av fólki, sum hefur ymiskar fatanir av hvussu eitt socialistiskt samfelag eigur at siggja út. Bert er ongin, sum heldur at tað eigur at verða stýrt úr Sovjettssamveldinum.

Sosialistiskt mentanarlív

Men bæði hesi socialistisku feløg hava skipað fyri einum ríkm mentanarlígum lívi her í næststørsta føroyska býnum, Keypmannahavn. Tey kappast um mentanarlígt tiltøk, sum stundum hava eina hoga góðsku, har fólk spælir, syngur, heldur roður, og flytir fram mentan av ymiskum slag. Mentanarlíga kann sigast at klovnurinn kanska hefur alið upp fólk til at kappast um at gera góð mentanarlígt tiltøk, og tað hefur eydnast sera væl. Bæði fyrri donum og føroyingum hava socialistarnir sýnt størsta mentanarlíga áhuga. Dømi er »Føroyadagurinn«, sum FS helt

í »Projekt-Huset« í heyst, og veitsla sum »Komm-U« helt í »Munkekælderen« fyri stuttum.

Stutt sagt kann sigast, at politisku hóparnir skapa størstu mentanina her í býnum, bæði við tónleiki, útgávu og samveru annars.

Tíðarritini

Í løtuni hava vit keypmannahavnarbugvar givið út tvey tíðarrit. »Framin« er politiskt tíðarrit, sum bundið er at felaginum »Føroyskir Sosialistar«. »Skeggjin« er opið tíðarrit, eitt ókeypis sambindingarlið millum útisetar. Bæði fáast eisini í bókaúðum heima, og koma úti 10 ferðir árliga. Men ætlanir eru í gongd um fleiri tíðarrit. Felagið »Kommunistiskir Útisetar« hava ætlanir um eitt politiskt tíðarrit, og annars hava ætlanir verið um at endurreist mentanarlíga tíðarritið »Fjølínir«. Fólk sum Hanus Andreasen, Rói Patursson og eg hava tosað um henda møguleika, men spurningurin er arbeiðsmegi og peningur. Sum kunnugt eru føroyskir studentar her ikki ríkir, og studingsmøguleikarnir heiman eru fáir, meðan vit hava borgarligar flokkar í landsstýrinum.

Annars kann sigast, at »Skeggjin« kanska er treytin fyri øllum mentanarlígum samverum her niðri. Har fáa fólk at vita, har nakað hendir, har sleppa øll framat við yrkingum, myndlist, og øllum møguleikum øðrum, so hann má sigast at hava ómetanligan mentanarlígan týðning, hóast honum honum ikki er unt oyra frá tí almenna heima. Honum vantar pening og arbeiðsmegi, og mangur føroyingur her man hava farsamt próvtøkur og námsvirksemi fyri arbeiði við Skeggjanum, eg eri í hvussu so er ein av teimum. Men tá ein metir mentanina føroyinga millum at hava stóran týðning, so kryplar í fingrunum eftir at gera eitt arbeiði. Skeggjin er ókeypis, og tað er gott klárað av føroyskum útisetum, sum neyvan eiga tí breyð, at framleiða eitt ókeypis tíðarrit, av tí at tað er neyðugt fyri mentanarlívið. SKEGGJIN upplýsir um